

EDITORIAL

Magkaurusa ngan todo nga atuhan an mapanhibang nga mina ha Eastern Visayas!

Maisugon nga gin-aatuan yana han katawhan han MacArthur, Leyte an *black sand mining* han kompaniya nga pananag-iya han pamilya Romualdez ha ira bungto. Pagpapadayon ini han dekada na nga pakigbisog han mga residente kontra ha mapanhibang nga mina nga nagdudurot hin diri na mababawi nga destroso ha ira mga umhanan, pakabuhi ngan komunidad.

Tikang han magtikang an pagmimina han *black sand* ha MacArthur, waray ini makabulig ha mga residente nga parag-uma, lugod nagpagrabe han ira kakurian. Tuig 2012 pala mahugot na nira nga gintitipahan an pagmimina ha ira bungto han kompaniya nga Nicua Mining Corporation, diin ginkumbert komo minahan an mga agrikultural nga tuna ngan ginhilo an danaw nga surok han pakabuhi han mga parupangisda. Ini liwat an gintututdo nga rason han paggrabe han mga pagbaha ngan pagtuno han tuna.

Ha luyo hini nga destroso ngan kawaray pagpatuman han saad nga "rehabilitasyon" ha mga ginminahan nga lugar, gintugutan han Mines and Geosciences Bureau (MGB)-Region 8 an MacArthur Ironsand Project Corporation (MIPC) nga mag-opereyt hadton 2020. Hadton Enero 2021, natikangan hini an pag-eksport han *black sand* ngadto ha China, ha pasangilan han gubyerno nga makakabulig ini ha ekonomiya nga binagsak tungod ha pandemya.

Samtang, waray pulos ngan mamingaw ha pagdepensa ha kalibungan an mga nangunguna nga pulitiko ha rehiyon labina an aada ha Regional Development Council. An MGB-8, imbes nga pamatian an tingog han mga residente ngan panalipdan an natural

nga karikuhan han Eastern Visayas, naalagad la ha karuyagon ni Martin Romualdez, representante han syahan nga distrito han Leyte ngan patod ni Ferdinand Marcos Jr. Hi Romualdez an tag-iya han Strong Built Development Corporation (SBDC), kompaniya diin nakapailarum an MIPC ngan gintagan han MGB-8 hin katungod nga magmina ha 7,411 kaektarya nga tuna nga sakop han MacArthur ngan mga kasapit nga bungto. Gintugutan liwat an usa pa nga kompaniya ni Romualdez nga magmina han *bauxite* ha sobra 12,000 kaektarya nga katunaan ha *central-west* Samar. Aada ha kamot ni Romualdez an pinakahigluag nga mga minahan ha rehiyon.

Waray katupong an kahakog ni Romualdez diri la ha mga proyekto nga

flood control ngan iba pa nga proyekto nga pan-imprastruktura, kundi bisan ha paggamit ha poder ha reaksyunaryo nga gubyerno agud kumita tikang ha mapanhibang nga mina. Ladawan hiya han bukrata kapitalismo, diin nagagamit niya an iya pusisyon agud makapangawat ngan makapahiluag han kalugaringon nga mga negosyo, samtang nagpapatuman han mga palisiya nga napabor ha mga imperyalista, kumprador burgesya ngan agaron maytuna.

Buwa an ginsasaad nga kauswagan han mapanhibang nga mina; lugod, kabalyo hini an panmaihaan nga destroso ha pakabuhi han mga parupangisda ngan parag-uma. Yana pala gin-uulang na hira han MIPC nga magpakabuhi ngan ginlalasurbo na han pagbaha ngan pagtuno han tuna nga ginpagrabe han pagmimina. Ura-ura kaguti nga 1% la an amot han pagmimina ha ekonomiya han rehiyon. Padayon an dirudilain nga operasyon han mina ha Eastern Samar, Samar, Leyte ngan Southern Leyte kundi diri man nauswag an pakabuhi han mga komunidad.

Ha maiha nga panahon nga nagpatakas an mga higante nga minahan ha pagdambong ha natural nga karikuhan han nasud, waray bisan san-o hini nga napauswag an dinhianon nga mga industriya. An kada niyutiyo nga rehimen ngan imperyalismo nga US ginhimo la an Pilipinas komo huthutan han barato nga hilaw nga materyales ngan tambakan han sarplas nga human nga epektos, ngan ginpabilin nga atrasado an ekonomiya. Ginpadig-on ini han ginpirmahan pala han rehimen Marcos

Pagmimina han *black sand* ha Leyte, gin-aatuhan han mga residente

Mahugot nga ginkundenar han mga residente ha MacArthur, prubinsya han Leyte an utro nga pagmimina han *black sand* ha ira bungto. Hadton Pebrero 7, masobra 200 nga parag-uma tikang ha Barangay Maya an pinartisipar ha *prayer rally* agud paundangon an operasyon han MacArthur Ironsand Project Corporation (MIPC) tungod ha destroso nga gindudurot hini ha ira mga umhanan ngan irigasyon, ngan pagdiri ha ira han kompaniya nga tumukad.

Ginpirmahan liwat han maabot 1,000 nga residente han bungto an usa nga petisyon nga nananawagan ha lokal nga gubyrno nga paundangon an operasyon nga mina. Nagtukod liwat hin barikada an mga taga-Barangay Maya ngan nanawagan kan Ferdinand Marcos Jr nga magpalusad hin *executive order* kontra ha pagmimina.

Kadungan hini, nagpagawas hin kalugaringon nga mga resolusyon an mga Sangguniang Bayan (SB) han Mayorga ngan Abuyog, mga kasapit nga bungto han MacArthur, kontra ha pagmimina han *black sand* ha kada taga nira nga lugar. Ginpadig-on nira an 50-katuig nga *moratorium* kontra ha pagmimina, diin an ha Mayorga ginpalusad hadton 2012 ngan an ha Abuyog hadton 2005. Gindeklara liwat han SB han Abuyog nga *persona non grata* an Strong Built Mining Development Corporation (SBDC), korporasyon diin nakapailarum an MIPC.

Nagpahayag hin pakig-usa ha

mga parag-uma an Bayan-Siniran ngan Bisayas. Pahimatngon hini, pihon nga magdudurot an pagmimina hin destroso ha kalibungan, pagkawara han pakabuhi, ngan pagbutang ha mga residente ha peligro han pagbaha ngan pagtuno han tuna. "Diri angay igbalyo para ha kwarta an kinabuhi ngan pakabuhi han ordinaryo nga masa."

An MIPC nag-oopereyt komo kontraktor han SBDC para magmina han *black sand* ha MacArthur. Hadton 2007, gintagan han Mines and Geosciences Bureau-Region 8 an SBDC hin 25-katuig nga Mineral Production Sharing Agreement o MPSA ha 7,411 kaektarya nga katuwaan nga lugop han Dulag, Mayorga, MacArthur, Javier ngan Abuyog. Ginpalit naman ni Romualdez an SBDC pinaagi han iya kompaniya nga Bright Kindle Resources & Investments Inc hadton 2024 ha balor nga ₱5 kabilyon.

An *black sand* o *magnetite* usa nga minerales nga gin-gagamit ha

produksyon han semento, *steel* (puthaw), alahas, ngan iba pa nga produkto para ha industriya. Agsub ini makit-an ha mga ligid han dagat ngan ilarum han salog. Hadton 2021, an hitaas nga pankalibutan nga demand para ha *magnetite* dara han paghitaas han pamuhunan han nasud China ha mga bilding ngan imprastruktura, ngan ha pagdako han mga industriya han sarakyan, paghimo hin barko, makinarya ngan *engineering* ha rehiyon han Asya-Pasipiko.

Maiha na nga nakikigbisog an mga taga-MacArthur kontra ha pagmimina. Hadton 2012, nagbarikada hira kontra ha operasyon han Nicua Mining Corporation, usa pa nga nagmimina han *black sand*. Ginprotesta nira an destroso nga gindurot han pagmimina ha kasapit nga Lake Bito nga surok han pakabuhi han mga parag-uma ngan parupangisda. Natirok an lana ngan makahirilo nga kemikal tikang ha minahan nga nagdurot han *fish kill* ha danaw.

"Magkaurusa...", tikang ha paypay 1

an Philippines-United States Critical Minerals Pact, usa nga kasarabutan nga dugang nga nagsusurender ha soberaniya han nasud ngan napaypay ha pakigkumpetensya han US ha China ha paghakin han mga kritikal nga minerales ha kalibutan.

Kinahanglan dirudiresto nga atuhan han katawhan han Leyte ngan bug-os nga Eastern Visayas an mapanhibang ngan mapandambong nga pagmimina. Kinahanglan hira makig-usa ha iba nga mga komunidad ha pag-insister ha katungod ha tuna ngan pakabuhi, ibuksas an konsabuhay han mga Romualdez, mga lokal nga burukrata ngan mga kapitalista, ngan anihon an suporta han pinakahiluag nga ranggo han mga makakalibungan nga indibidwal ngan grupo. Kinahanglan nira ipakigbisog an usa nga tinuod nga Pilipino nga industriya han mina nga aada ha balayan han programa para ha nasyunal nga industriyalisasyon ngan tinuod nga reporma nga agraryo, diin an karikuhan han nasud ginpapauswag ngan nagseserbe ha panginahanglan han katawhan.

Dredge (dako nga barko para ha pagmimina) nga tikaduok ha MacArthur

Buaw nga kauswagan han Northern Samar

Hadin 2024 igin-anunsyo han pamprubinsya nga gubyrno han Northern Samar nga usa na ini nga *first class* nga prubinsya basar ha Republic Act 11964 o Automatic Income Classification of Local Government Units, nga gin-pirmahan ni Marcos Jr hadton Oktubre 2023. Hini nga balaud, otomatiko nga kikilal-on komo *first class* nga prubinsya adton an rebenyu (kita) inabot na o sumobra pa ha ₱1.5 kabilyon. Kundi ha aktwal, hadton 2019 pa ini nahimo han Northern Samar. Iginpaparayaw ngan ginrarakudako han dinastiya nga Ongchuan an kalugaringon hini nga "kadaugan" nga nakab-ot panahon nga hira an pinakapoderoso ha prubinsya.

Nagtitikang an rebenyu han prubinsya ha lokal nga surok ngan malon tikang ha nasyunal. Kadak-an han lokal nga surok han kita hini nagtitikang ha koleksyon han buhis tikang ha mga proyedad han mga Nortehanon sugad han balay, bilding, tuna (*real property tax*), buhis ha mga negosyo (*business tax*), ngan an *non-revenue tax* sugad han buhis ha pagkuha han permit ngan lisensya. Kaparte liwat han rebenyu han prubinsya an *internal revenue allotment* (IRA) o *national tax allotment* nga nagtitikang ha koleksyon han buhis han nasyunal nga gubyrno.

Diri abat nga pag-uswag

Hadton 2015 pa inabot ha ₱1 kabilyon an rebenyu han prubinsya samtang diri naman mamenos ha ₱17 kabilyon an kumulatibo nga kita hini ha 2014-2024. Ginlalauman nga magse-serbe ini nga pondo para ha serbisyo ngan pag-isa ha pakabuhi ngan kina-buhi han mayoriya nga kablas nga Nortehanon. Kundi, hasta yana pada-yon ini nga iginhihikaw han prubinsyal nga gubyrno.

Usa nga pananglitan hini an dunot nga serbisyo pankalibsugan. Hasta yana, duha la ha siyam nga pampubliko nga ospital an iginkokonsidera nga mayda "first level" nga kapas ha paghahatag han serbisyo ha mga pasyente. Usa na dinhi an Northern Samar Provincial Hospital nga nagseserbe nga sentro nga ospital han bug-os nga prubinsya, ngan ginlalauman nga darangpan han 645,789 nga populasyon. Kundi hadin Oktubre 2025, nagserra ini ha pagkarawat han pasyente tungod ha *overcapacity*—aada la ha 150

an katre dinhi samtang inabot na ha 300 an pasyente. Natikaluros pa an *bed capacity* han mga pampubliko nga ospital ha prubinsya diin tikang 350 hadton 2016 aada nala ini ha 237 ha 2024.

Ha serbisyo naman han edukasyon, mayda pa mga baryo nga waray kalugaringon nga eskoylahan. Aada la ha 608 an mga pampubliko nga eskoylahan nga mayda *grade 1* tubtub *senior high*. Magawas nga 472 la han 569 nga barangay an mayda eskoylahan ha elementarya samtang 42 mga barangay an tubtub *grade 4* la an lebel han pagtutdo.

Dako nga ihap han populasyon an nagkukuri. Tanding hadton 2021 hini-taas hin 26% an ihap han mga kablas nga Nortehanon tikang 174,000 ngada ha 220,0000, ngan 31% naman ha mga pamilya tikang ha diri mamenos ha 27,000 ngada 31,000.

Para ha dinastiya ngan korapsyon

Iginkakalipay han mga burukrata

kapitalista an pagdeklara komo "first class" ha prubinsya tungod kay nanga-ngahulugan ini hin mas dako nga pondo nga igagahin han nasyunal nga gubyrno ha ira gubyrno. Nagseserbe ini nga rekurso para ha korapsyon ngan makapagpabilin ha poder an mga dinastiya.

Ha Northern Samar, usa nga dako nga gin-gagahinan han badyet an *personnel services*, nga nakakakuha hin diri mamenos ha ₱3.7 kabilyon hadton 2020 ngada 2024. Maabot 37% ini han bug-os nga badyet han prubinsya. Ha *personnel services* nakasulod an empleyo han mga gintatawag nga *casual*, *coterminous* ngan kontraktwal nga empleyado nga hadton 2024 inabot hin 715. Ini nga empleyo kasagaran nagigin pahalipay para baydan an leyaltad han mga empleyado pabor ha kun hin-o an nakalingkod ha poder. Ginpapadig-on hini an sistema nga padrino.

Labot pa hini, ginkwestyon han Commission on Audit (COA) an pagkuha han prubinsyal nga gubyrno han 29 nga mga *consultant* hadton 2024 nga ginbaydan han ₱10.7 kamilyon bisan kun waray ini tuang nga dokumentasyon, waray humasog ha proseso han pag-empleyo ngan kwestyunable an trabaho sugad han pagmentina han *social media* han prubinsyal nga gubyrno.

Diri mamenos ha ₱1.8 kabilyon an pondo nga nakuha han Northern Samar ilarum han *development fund* tikang 2020 ngada 2024. An *development fund* ginkukuha tikang ha IRA han prubinsya ngan nabalor hin 20%. Makapira kabeses nga ginkwestyon han COA an pamaagi han paggahin han pondo han prubinsya ngan an implementasyon han mga programa hini. Hadton 2021, waray maimplementar an 14 nga proyekto nga nabalor hin ₱314 kamilyon. Mayda naman pito nga proyekto hadton 2022 nga nabalor hin ₱277 kamilyon an *lump sum* la o waray maguta-guta an detalye, kapareho liwat han nahitabo ha ₱75 kamilyon nga mga proyekto hadton 2023.

Diri liwat gin-aabat an mga proyekto ngan programa nga gintatalaan han

Baratunon ha pondo han katawhan, panawagan han kabatan-unan

Naglansar hin gios-protesta an mga kabatan-unan-estudyante ngan progresibo nga organisasyon ha Tacloban City hadton Pebrero 13 agud ig-insister an hustisya ngan pagpapabaton ha mga upisyal han gubyrerno nga dabi ha korapsyon. Gintitipahan liwat nira an mapanmuypoy nga sistema ilarum ni-ra Marcos Jr ngan Sara Duterte. Ini nga protesta kaparte han nasyunal nga Black Friday nga protesta, nga pangandam para ha dagko nga protesta ha ika-40 nga anibersaryo han pag-aalsa ha EDSA ha Pebrero 25.

Pinartisipar ha protesta an mga estudyante ha University of the Philippines (UP) ha Tacloban, Leyte Normal University, mga kaapi han Anak-bayan, Kabataan Partylist Tacloban, Pulso Han Mag-aaram, ngan UP Bahaghari. Ginkundenar nira an dirudiretso nga panhaharas han pwersa han estado ha ira mga kaapi nga naa-to ha korapsyon ha gubyrerno.

"An korap nga 2026 nga nasyunal nga badyet klaro nga nagseserbe la ha kurakot! An pondo nga para ha serbisyo ngan edukasyon, nahingangadto ha pamamasista ngan panarhug ha mga kabatan-unan," sering han Kabataan Partylist. Nakig-usa liwat hira ha mga parag-uma han MacArthur, Leyte nga nakikigbisog kontra ha pagmimina han *black sand*.

Samtang, ginreport han The Pillar, pankampus nga mantalaan ha University of Eastern Philippines (UEP) ha Catarman, Northern Samar, an maanomaliya nga paggastos han unibersidad ha pondo hini hadton 2024. Sering hini, ginsusnan han Commission on Audit (COA) an ₱72.8 kamilyon nga waray mahigamitan (*unutilized*) ngan waray igbalik ha nas-

yunal nga baul.

Bisan kun tikang 2022 pa gintutudlok han COA ini nga milyun-milyon nga *unutilized* nga pondo, mayda ₱16.8 kamilyon nga balor han proyekto an waray ig-implementar han UEP. Kalakip dinhi an dirudilain nga serbisyo para ha mga estudyante sugad han serbisyo medikal ngan dental, ngan pagpagamit han mga kompyuter, laboratoryo, ngan *library (silid-aklatan)*. Lugod, sering han The Pillar, gin-alutaga ini ha mga proyekto nga imprastruktura.

Padayon nga pag-ato para ha hustisya

Naglansar naman hin protesta ha Manila an mga tagsuporta nira Frenchiema Cumpio, Marielle Domequil, ngan Alexander Abinguna, mga tagdepensa han tawhanon nga katungod nga kolektibo nga gin-ngaranan nga Tacloban 5, hadton Pebrero 6. Usa kaadlaw ini antes an ika-unom nga anibersaryo han ira kadakop. Gintuman ini ha pagsalawad han abugado nira Cumpio ngan Domequil hin mosyon kasumpay han *civil forfeiture case* kontra ha ira.

Pula nga mangaraway, gindakop ngan ginpatay

DIRI HA ARMADO nga agway namatay an usa nga kaapi han Bagong Hukbong Bayan (BHB)-Northern Samar hadton 2025, kundi gindakop hiya ngan tuyo nga ginpatay han mga elemento han 78th Infantry Battalion, sukwahi ha internasyunal nga makatawo nga balaud.

Sigon ha nakarawat pala nga report han National Democratic Front-Eastern Visayas (NDF-EV), diri armado hi Edwin Ventura (Ka Alas) hadton Agosto 27, 2025 ha Barangay San Jose, Mapanas. Naghihimo hiya han rekonaysans ha palibot han uma nga ginkokoprasan han iya mga kasama han dakpon hiya han militar ngan tuyo nga ginpatay. Kahuman hini, nareyd an yunit diin namartir hi Ka Ibaro, usa pa nga kaapi han BHB.

Ginkundenar han NDF-EV an butaray nga pagtalapas han mga pasista nga tropa ilarum ni Lt. Col. Francis Rosales ha katungod ni Ka Alas komo dakop ha gerra (*prisoner of war* o POW) nga waray kapas umato. Subay ha mga pagsurundon ha gerra ngan bisan han reaksyunaryo nga balaud, diri angay pasul-an o hibangon an mga POW, ngan kinahanglan igpailarum ha *due process* sugad han pagsalawad han kaangayan nga kaso, kontak ha pamilya, ngan akses ha abugado.

Gintudlok liwat han NDF-EV an mga buwa nga balita nga ginpapasarang ni Lt. Col. Rosales. Kalakip hini an pagpagawas nga mga "sinurender" kaapi han BHB hira Gabi Arnesto ngan iya mga umagad. An ungod, mga parag-uma hira tikang ha Sitio Canonghan, Barangay Osmeña, Palapag nga nahiagum han dirudilain nga pangabuso para mapugos nga sumurender.

"Buaw...", *tikang ha paypay 3*

Sangguniang Panlalawigan han prubinsya, nga ginpopondo gamit an IRA han prubinsya.

Mayda liwat mga proyekyo nga pankauswagan nga ginpondohan han nasyunal nga gubyrerno nga maanomaliya. Kalakip dinhi an palpak nga ₱2.016 kabilyon nga balor han mga proyekto nga *flood control* han Department of Public Works

and Highways tikang 2022-2025. Pakyas liwat an pamprubinsya nga gubyrerno nga mahipatuman an ₱4.8 kamilyon nga balor han proyekto nga sistema nga tubig ha Barangay Nagoocan, Catubig ilarum han Support to Barangay Development Program han National Task Force-Elcac, bisan kun 2021 pa ginrelis an pondo.

Ayat para ha Nortehanon

An mga burukrata kapitalista nga

nagigin dinastiya ladawan han pagin hakog ha poder ngan pampubliko nga pondo ngan kan-o man diri malalau-man nga magin tangkod ha tinuod nga pagpapauswag han serbisyo ngan pakabuhi han katawhan. Ha katapusan, aada ha kamot han katawhan Nortehanon an pagbuksas ha buaw nga kauswagan ngan pag-insister ha paggamit han pondo para ha ira interes ngan kaupayan.